

Lletres

Ramon Bordas i Estragués, un dramaturg de Castelló en el temps de la Renaixença

Esteve Ripoll i Cornell



Ramon
Bordas
i Estragués
(Castelló
d'Empúries,
1837-1906).

El 18 de març de 1983 la Comissió Municipal Permanent de l'Ajuntament de Castelló va acordar que la biblioteca municipal que es volia crear portés el nom de Ramon Bordas i Estragués. Uns mesos abans s'havia signat el protocol corresponent en forma de conveni amb el conseller de la Generalitat, i tot feia pensar que aquesta població de l'Alt Empordà comptaria ben aviat amb l'esmentat espai cultural. Però el resultat de les eleccions municipals de 1983 i la possibilitat que Castelló pogués disposar de tota la documentació microfílmada de l'Arxiu del Comtat d'Empúries van obligar a dissenyar-ho tot de cap i de nou. Com a conseqüència, van haver de passar quinze anys abans que Xavier Sanllehí pogués inaugurar finalment la biblioteca el 2 de febrer de 1998. Ara, és més imprescindible que mai explicar qui va ser Ramon Bordas.

Estigué a l'altura de qualsevol dels seus contemporanis, pel gran coneixement que tenia del públic i dels múltiples trucs teatrals.

Els primers passos

Ramon Bordas i Estragués va néixer a Castelló d'Empúries el dia 10 de novembre de 1837, en un petit carrer que va de la plaça de les Monges a la plaça de la Llana i que avui porta precisament el seu nom, en una casa del cantó de llevant que de sempre la nostra gent n'ha dit «a can Bordas».

L'escola primària la va fer a Castelló, i la segona ensenyança a l'Institut de Figueres. De ben jove es relacionà amb el món literari de Figueres i col·laborà publicant poesies en els diaris d'aquella població. Després de cursar el batxillerat va completar el seus estudis a la Universitat de Barcelona, on va obtenir la llicenciatura en filosofia i lletres. Un cop acabats els estudis, es va dedicar a l'ensenyament com a professor, sobretot en escoles privades com Lo Peninsular i la de Don Francisco Presas. Les signatures que va impartir preferentment van ésser la retòrica, el llatí i les humanitats.

L'any 1872 es va desplaçar a les Balears, on participà en unes proves de selecció per accedir a la plaça de professor de llatí i retòrica. Un cop reconeguts els seus mèrits, se li adjudicà la plaça a l'Institut d'Eivissa. Restà allí set anys, durant els quals va contraure matrimoni amb Trinitat de la Cuesta i Falau, natural de l'illa. D'aquest enllaç nasqueren tres fills: Josep, Maria dels Àngels i Maria Dolors.

Hem de remarcar que el seu fill, Josep Bordas de la Cuesta, va ser un destacat polític i exercí un paper important en la política local de Castelló durant les dècades del 1920 i 1930.

Retorn a Catalunya

Finalitzada la seva estada a les Balears, tornà a Barcelona el 1879. El seu retorn a la capital catalana fou molt celebrat per tot el món literari, sobretot en l'entorn teatral. És molt proba-

ble que el motiu principal de deixar Eivissa fossin, precisament, les reiterades estrenes de les seves obres al teatre Romea, de Barcelona. De ben segur el nostre personatge sentia massa lluny l'èxit de les representacions. La prova és que, a partir de la seva incorporació al món literari barceloní, la seva tasca com a meritori i rellevant autor teatral el va absorbir quasi per complet.

Hem d'assenyalar que molt abans de desplaçar-se a Eivissa ja havia estrenat al Romea —acabat d'inaugurar, el 3 d'octubre de 1867, amb *La osa blanca*, obra de Frederic Soler *Pitarra*—, i cal dir que amb un destacat èxit, quatre obres de teatre: *Les Dues Nobleses* (7 de desembre de 1867), *Un agregat de boits* (1868), *Coses del dia* (1868) i *La flor de la muntanya* (1871). La primera fou dedicada als seus progenitors Josep i Lluïsa, amb la il·lusió de compartir amb ells la joia de l'estrena. La quarta, *La flor de la muntanya*, obra de costums catalans, fou un èxitàs, tant, que es va representar arreu de Catalunya i es va passejar triomfalment per tots els escenaris. Les altres dues són obres de les qualificades com a bilingües, conegudes així perquè durant un temps —arran d'un decret publicat al butlletí oficial del 29 de gener de 1867 i signat pel governador de Barcelona Cayetano Bonafós, seguint una ordre del ministre de la Governació— s'obligava els autors a incorporar-hi algun actor parlant en castellà.

En la seva primera estada a Barcelona, Ramon Bordas i Estragués va participar amb el seu talent i entusiasme en el desenvolupament del teatre català, juntament amb una sèrie d'autors de l'època que no podem deixar d'esmentar. El que liderava tota la colla era en Frederic Soler *Pitarra*. Al seu entorn hi havia un estol d'autors que, amb un teatre molt més modernitzat del que s'acostumava a fer llavors, varen donar un impuls decisiu a la Renaixença cata-

lana en l'àmbit teatral, tant amb la llengua com amb les seves obres històriques. Es tracta de gent com Josep Martí i Folguera, el figuerenc Damas Calvet, Francesc Pelai Briz, Francesc Ubach i Vinyeta o Manuel Ribot i Serra, entre altres, anomenats històricament «els fonfanohers».

Les millors obres

Com a autor teatral, Bordas contribuï a la consagració del teatre català amb un seguit d'obres que varen despertar l'interès general. En mencionarem a continuació les que considerem més interessants: *Un home polític* (1882), que produí una enorme impressió en el públic de l'època, per l'originalitat i valentia en el tema que tractava; *Política i honra* (1883), que plantejava l'exigència de preservar l'ètica i l'honestetat en les persones que es dediquen a la vida política; *Lo Comte d'Empúries*, una obra històrica situada en l'època medieval que forma part del teatre d'exaltació patriòtica catalana; *Set de Justícia* (1888), on reincidí en els temes de la pèrdua de valors socials i del desig de lluitar per una societat més justa; *La pagesa d'Ibisa* (1887), drama rural en una masia del terme de Sant Jordi, obra dedicada a Joaquim de la Cuesta, el seu sogre; *La ma de Deu* (1872), relat que té lloc en una horta prop de Castelló; *Dins Mallorca* (1881), en què l'acció es desenvolupa a Binissalem, poble de l'illa de Mallorca; i *L'enredaire*.

A l'estrena d'aquesta darrera obra, el *Diario de Barcelona* va constatar: «Obtuvo un merecido éxito a la habilidad y soltura de la trama, reúne la comedia cualidades notables de lenguaje, así por la naturalidad y cultura como por su movimiento y chiste en el diálogo. Su autor obtuvo los honores del pacto escénico».

Altres obres estrenades de l'autor són *Mon de mones*, obra d'un sol acte

Fragment del discurs de Ramon Bordas i Estragués com a president del Certamen Literari de Girona de 1889

...No espereu de mi un discurs pura y exclusivament literari... Una qüestió política-social, de molta transcendència pera nostra estimada Catalunya... m'obliga a entrar avuy en un altre ordre d'idees que crech mòlt del cas exposar a la vostra consideració.

No estranyeu, donchs, qu'en catalá os parli; perque, si bè la llenga oficial de l'associació no es pas la catalana, com jo penso que deuria serla, es, n'obstant, per son origen, essencialment catalana la festa que celebrem; catalans sòu la gran majoria dels que componéu aquest il·lustrat concurs, y catala es nostre llengatge, mes encar que lo articulat lo mental, puig que d'aquest nos servim pera dar, al acte de concebirlos, forma als nostres pensaments, fins cuan per gust o per deber los manifestém, parlant o escrivint en cualsevol altra llenga que per afició o per necessitat haguem après; no habent'hi llenga millor, pera qui de son naixement no renèguia, que la llenga en que parlaren sos avis, la en que parlan sos pares y sos germans, la en que sempre déuhen parlar sos fills; la llenga de la patria!

Sentat això, segur de que aixis ho penseu y ho sentiú, entro en l'objecte de mon discurs.

-No es prou, se dirian individual y colectivament los primers pobladors de la mare terra, al constituirs en societat, que tinguém una lley grabada en nostre cor, per la qual haguem de regirnos, per mes qu'ella nos ensenya clarament lo que debém fer sempre y lo que no podem fer may: es, á més, necessari imposamos una lley que vinga a fer respectar los drets de cada un.- Y aixis ho feren: mes hem de créurer que aquella lley pera tenir la deguda força, no podia menys que ser dictada, com segurament ho fou, en harmonia ab los usos, costums y necessitats d'aquella societat primitiva.

Cresquè la rassa humana, s'escamparen las familias, s'estengueren los pobles, se barrejaren los llengatges se formaren nacionalitats distintas, y d'aqueixas diferentas comunitats d'idees, de sentiments y d'interessos surgí necessàriament lo nom de patria.

Segons lo distintiu caràcter dels habitants d'un país, degut per una part a la influència del clima y per altra a la educació, rebuda, déu lo legislador fèr lo codich per lo qual aquells han de regirse...

Catalunya, regida y governada en altre temps per si mateixa, tingué sos comtes soberans, tingué sos concellers, y si sostingué terribles guerres, fou sempre per la defensa de sos drets o per sa natural independència, amenassada per invassor estranger. Sucumbí en la guerra de successió, baix lo poder de Felip V. perdé sas franquicias Catalunya per la força de son conqueridor, vegent lo llibre de sos furs cremat per la ma del butxí en mitj de la plassa de Sant Jaume de Barcelona y las respectables gramallas de sos concellers posadas per escarní als porters de la casa: mes aqueix mateix Felip V. si bé li va imposar las lleys de guerra, com á poble vensut, no s'atreu a donarli novas lleys civils per las quals degué diferentment de regirse la familia catalana.

S'entronisá y arrelá la dinastia borbónica á Espanya y fóu respectada... Los senyors de Madrit, encara de tant en tant nos donan baix la forma d'una lley una nova coltellada, com si obehís al impuls d'aquell antich ressentiment.

No fa pas tants anys, lo govern de D. Lluís Gonzalez-Bravo vá publicar un decret per lo qual se prohibia escriurer exclusivament en catalá. Recordé-ho.

...

Aquell decret vá perdre ben aviat tota sa força al formarse una creuada d'autors dramátichs catalans que compongueren sas obras, fént recáurer l'antipatía del púlich en un personatge que no era català...

De llavors ensá, ha sigut Catalunya més o menys atesa y considerada por los governants de Madrit; més no han deixat per aixó de guardar com si diguéssim estutxadas sas ideas pera sempre que los ha semblat ocasió oportuna donarlas com á lley, hi haya ó no hagut força y formal protesta de part nostra.

Miréu, sinó, los tractats de comers á quinas provincias d'Espanya causan mes dany que á las provincias catalanas... Sufrim y treballam, diem n'obstant nosaltres, pus no queda altre remey, fins igualarnos a las altres nacions que, favorescudas per semblants tractats, nos fan tan funesta competencia, minbant nostra riquesa...

Mes no pó't cantar victoria: li faltaba encara un altre colp mes terrible y contundent que la desconcertés, destruint sa contitució, interna, son social organisme, son essencial modo de ser. Fa poch més de mitj any que los governants de la Nació, compongueren un nou códich civil, pe'l qual no solament se'ns obligaba a ser ants que tot espanyols, sino que fins se'ns venia a privar d'un modo indirecte de dirnos catalans, com si volguessen esborrar per complet y pera sempre del cor de nostres fills l'amor á nostra terra.

L'article 15 d'aqueixa lley, tal y com lo dictaren, destruia nostra lleyislació, desfeya los fonaments de la casa payral, trencaba la comunitat d'intereresos entre marit y muller, descomponia la familia, tiraba pe'l llot l'autoritat paterna, mataba, enterraba y extingia la societat catalana.

Una nació pot regirse, encara que estiga composta de diferents paisos, agregats per tractats ó per conquesta, per unas mateixas lleys polítiques; pero voler fónrdre en una sola las diferentas lleys civils, per las quals, de temps immemorial, ve regintse cada una de las provincias que la componen, es donar lloch á que s'establesca rivalitat, que s'entáuli una lluyta de rencors entre ellas y que d'aqueixa lluyta encamissada vinga la natural é indispensable disgregació, y de la disgregació de las parts, la descomposició y la mort del congunt.

...

Voler cambiar lo caràcter y lo modo de ser de un país, de una manera repentina y brusca, es tant com somniar un impossible...

Elegit president del Certamen de l'Associació Literària, va pronunciar un vibrant discurs en defensa de la Catalunya.

que té lloc en un poblet del Baix Empordà; *Lo moiment continuo* (1882), comèdia en tres actes i escrita en vers; *La llei de l'embut* (1882), comèdia en un acte i en vers; *Lo desheretat* (1895), drama en tres actes i en prosa dedicat a l'actriu Adela Clemente, l'acció del qual transcorre a Girona; *Llum del cel* (1896), drama en tres actes i en vers, dedicat a l'aplaudit actor dramàtic Francesc Javier Godó; *Ateos y creients* (1888), drama en tres actes i en vers; i, finalment, *Castell de fane i Conveniencies*.

Les seves primeres obres van aconseguir més èxit que les darreres. Tampoc va produir en quantitat extraordinària, com alguns dels seus contemporanis, però estigué a l'altura de qualsevol d'ells per la facilitat amb què concebia les obres i pel gran coneixement que demostrava tenir del públic i dels múltiples trucs teatrals.

És evident que amb el reguitzell d'obres enumerades queda suficientment consagrada la personalitat del nostre autor. Tota la seva producció teatral es va publicar. També edità un àlbum esplèndid que recull deu obres, l'any 1889, i un llibre de poesies, el 1891. A més, va col·laborar a la *Revista de Girona*, on el mateix 1891 li publicaren la poesia *La barrallada*.

La Biblioteca Popular d'Autors Catalans dedicà a Ramon Bordas i Estragués el quadern número 154, que inclou una breu biografia i la seva obra *Mon de mones*.

Un home estimat

Els anys 1886-1889 Bordas fou professor en el col·legi de Sant Narcís de Girona, fundat el 1873. Un seu exalumne el descriu així: «La seva figura no la podrem oblidar mai més, caminava molt lentament i sempre absent i pensatiu; per l'ivern anava excessivament abrigat amb moltes peces de roba i no deixava mai, com era cos-

tum aquell temps, l'indispensable capa. Sense esser vell per l'edat donava la sensació d'esser-ho en aprença mes vell del compte. La barba blanca li ajudava. Tenia una mirada viva, inquieta, pero sempre carinyosa, el seu tracte era franc, sencill i bondados. La seva presència resultaba sempre seria i respectable».

Un altre dels seus deixebles, Josep Grahit i Grau, explicava d'ell: «Atés que ell tenia el títol de Llicenciat amb Filosofia i Lletres, en els examens de l'Institut se li permetia formar part del Tribunal juntament amb els catedràtics d'aquell centre docent. Si veia que algún deixeble dels seus, es posava neguitós en el moment de contestar les tres lliçons del programa, amb molta habilitat els ajudava a sortir del atzucac i el salvava, amb recursos enginyosos, propis del seu saber i de la seva llarga experiència».

Estava tan ben considerat en tots els ambients literaris que sovint el cridaven per formar part de tota mena de jurats: Jocs Florals, tribunals de premis literaris, consells de selecció de treballs poètics, jurats qualificadors... En aquest sentit cal destacar el Certamen Literari convocat a Figueres l'any 1882 pel Centre Artístic Industrial. Ramon Bordas i Estragués hi consta com a vocal del jurat, i un altre castelloní hi participa amb un treball, que mereix un accèssit. Es tracta de Lluís Ruiz Contreras.

A Girona, l'Associació Literària (1872-1901) convocava cada any un certamen de treballs, en prosa i poesia, que posteriorment publicava en uns *Annals*. Doncs bé, l'any 1889 Bordas fou elegit president del Certamen i pronuncià un vibrant i esplèndid discurs en defensa de la Catalunya. Hem cregut que seria oportú donar-lo a conèixer, tal com fou publicat. Per raons d'espai, només podem reproduir-lo parcialment, en un apèndix adjunt a aquest article.

Recull de deu obres dramàtiques de Ramon Bordas (1889).



Aquest és el perfil del nostre home, un personatge que avui presentem als gironins. Un empordanès culte, recte i noble que ha sigut doblement honorat en la seva vila natal, Castelló d'Empúries: el rètol d'un carrer ens el recorda, i la Biblioteca Municipal s'honora a designar-se amb el seu nom.

Ramon Bordas i Estragués va dir l'últim adéu a la vida als 68 anys, el dia 14 de gener de 1906, a Castelló d'Empúries. Fou un home molt del seu temps, un positiu valor del teatre català i un poeta enamorat de la seva terra.

Esteve Ripoll és estudiós de temes castellonens.

Bibliografia

- Album L'Empordà*. Il·lustració Catalana. Barcelona, 1910.
- BORDAS I ESTRAGUÉS, Ramon: *Teatro Català. Obras Dramáticas*. Imprenta de Pacia Torres. Girona, 1889.
- CERTAMEN DE LA ASOCIACIÓ LITERÀRIA DE GERONA. *Annals*. Girona, 1889. Pàgina 17.
- Certamen Literari, 1882*. Centro Artístico Industrial Figuerense. Imprenta de José Bosch y Batlle. Figueres, 1882.
- COMPTE I FREIXANET, Albert: *República i guerra civil a Castelló d'Empúries (Entre la història i les memòries)*. Gràfiques Canigó. Figueres, 1994.
- CURET, Francesc: *Història del Teatre Català*. Enciclopèdia Catalana / Aedos. Barcelona, 1967.
- GRAHIT I GRAU, José: «Gerundenses ilustres. Ramon Bordas i Estragués, poeta i dramaturg». *Las Sitios*. Girona.
- Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans*, núm. 154: *Ramon Bordas*. Col·lecció Il·lustració Catalana, Volum IX. Barcelona.
- PLA CARGOL, Joaquim: *Biografies Gerundenses*. Segona edició ampliada. Dalmau Carles Pla Editors. Girona-Madrid, 1960.
- RIQUER, Martí de; COMAS, Antoni; MOLAS, Joaquim: *Història de la Literatura Catalana*. Volum VII. Editorial Ariel. Barcelona, 1985.